

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПО ЛІКВІДАЦІЇ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ТА БЕЗДОГЛЯДНОСТІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1946–1953 РР.)

Деякі проблеми, які переживає сьогодні наша держава, можна порівняти з тими, що були характерними у повоєнний час в Україні. Одна з них – дитяча бездоглядність. Цей факт підтверджується тим, що бездоглядними дітьми скоюється в наш час значна кількість правопорушень, на відміну від повоєнних років зростає чисельність тяжких злочинів з участю підлітків. Особливість даної проблеми доповнюється тим, що неповнолітні сьогодні самі стають об'єктом злочину в різноманітних його проявах.

У післявоєнний період діяльність міліції України в основному спрямовувалась на охорону громадського порядку, боротьбу зі злочинністю, та так званим «політичним бандитизмом», зміцнення паспортного режиму. Але проблема дитячої безпритульності і бездоглядності, як один із факторів збільшення злочинності, змушував органи міліції приймати необхідні заходи.

Ще в 20-30 рр. широкого розповсюдження набула безпритульність та бездоглядність дітей, які з різних причин залишились без батьків. Цілком зрозуміло, що ця категорія дітей часто підпадала під вплив злочинного елементу. У зв'язку з цим зростав рівень злочинності серед неповнолітніх.

Правові засади діяльності органів міліції щодо ліквідації дитячої безпритульності і бездоглядності в основному були сформовані у довоєнний та воєнний час.

Основний тягар викорінення дитячої безпритульності і бездоглядності лягав на плечі міліції, зокрема на дитячі кімнати міліції. У своїй діяльності працівники цих підрозділів керувалися Постановою РНК СРСР «Про ліквідацію дитячої безпритульності і бездоглядності» від 31 травня 1935 року та наказом НКВС СРСР «Про організацію роботи по ліквідації дитячої безпритульності і бездоглядності» від 7 червня 1935 р. [1, с.145]. Згодом, 23 січня 1942 р. Раднарком СРСР прийняв постанову «Про влаштування дітей, які залишились без батьків» в якій підкреслювалось, що виховання дітей – сиріт і здійснення заходів, спрямованих на попередження дитячої безпритульності та бездоглядності є важливою державною справою. Організація такої роботи покладалась особисто на голів виконавчих комітетів місцевих Рад. При них були створені спеціальні комісії по влаштуванню дітей, до складу яких входили представники профспілок, комсомолу, народної освіти, охорони здоров'я та міліції [2, с.67]. Виконуючи вимоги постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) від 31 травня 1935 р., міліція України ще у передвоєнні роки доклала значних зусиль, особливо в східних областях, щоб дитяча безпритульність, бездоглядність і злочинність значно зменшилася. У кінці 1939 р. в західних областях України при всіх територіальних органах міліції були організовані приймачі – розподільники для неповнолітніх. На

початку 1940 р. був виданий наказ Наркома внутрішніх справ УРСР «Про боротьбу органів робітничо-селянської міліції з дитячою злочинністю і бездоглядністю», що визначав шляхи поліпшення роботи з неповнолітніми. При органах міліції створювались дитячі кімнати, а відділи ЗАГСу були зобов'язані вживати заходів щодо устрою дітей – сиріт.

У грудні 1940 р. Народний комісар внутрішніх справ СРСР своїм наказом оголосив нову інструкцію по роботі з ліквідації безпритульності, бездоглядності і дитячої злочинності, в якій був сконцентрований весь досвід, набутий міліцією по вирішенню цієї проблеми. Інструкція зобов'язувала начальників органів міліції розробляти конкретні практичні пропозиції по ліквідації дитячої безпритульності і бездоглядності та вносити ці пропозиції на обговорення місцевих радянських, партійних, комсомольських, профспілкових і інших громадських організацій. Інструкція вимагала, щоб при відділах служби і бойової підготовки управління міліції були створені спеціальні відділення для роботи з неповнолітніми, щоб дитячі кімнати міліції були добре обладнані. Підкреслювалось, що особливу увагу необхідно приділяти з'ясуванню конкретних причин безпритульності, обстеженню сімейно-побутових умов, надання допомоги сім'ям, у яких батькам по тим або іншим причинам важко було виховувати дітей, залучення до цієї роботи громадськості – бригад сприяння міліції (БСМ), членів секцій рад, комсомольських дружин і т.п.

Затримані безпритульні і бездоглядні діти направлялись в дитячі кімнати, що були створені при органах міліції, приймачі-розподільники НКВС та дитячі будинки Наркомосвіти.

В приймачах-розподільниках діти могли перебувати не більше 2-х тижнів, після чого, у разі неможливості повернення їх батькам, діти до 14 років направлялись через органи народної освіти у відповідні установи або призначалися на патронаж (виховання), а старші 14 років влаштовувались приймачами-розподільниками НКВС СРСР за рознарядкою Наркомосвіти союзних республік на роботу в промисловість і сільське господарство. Діти віком до 3-х років включно направлялись через місцеві органи охорони здоров'я у дитячі установи або на патронат.

Відповідно до постанови РНК СРСР «Про ліквідацію дитячої безпритульності і бездоглядності» від 31 травня 1935 року розгорталась широка робота по патронажу дітей у сім'ях робітників, службовців, колгоспників. Патронаж проводився виключно на добровільних засадах. Особам, які взяли на виховання дітей, надавалась через місцеві органи Наркомосвіти щомісячна допомога у розмірі 50 карбованців на одну дитину.

Контроль за вихованням дітей проводився місцевими Радами та органами міліції. У районних, міських, обласних відділах міліції і народної освіти призначалися спеціальні інспектори, які займалися організацією патронажу. Крім цього, згідно з постановою РНК СРСР при направленні дітей на патронат або на роботу в промисловість і сільське господарство

приймачі-розподільники НКВС забезпечували їх відповідним обмундуванням. Взуття та одяг для потреб приймачів-розподільників по заявці органів міліції виділяли виконавчі комітети Рад. Обставини, що склалися у післявоєнний час змусили органи, які відповідали за ліквідацію дитячої безпритульності і бездоглядності, додатково відкривати дитячі будинки та школи фабрично-заводської освіти (ФЗО).

Для поліпшення організації роботи міліції в областях, містах у повоєнний час створювалися відділи по боротьбі з дитячою безпритульністю і бездоглядністю.

У розшуку загублених дітей значну допомогу батькам та рідним надавав Центральний довідковий стіл, а також адресні дитячі столи при обласних управліннях міліції, в яких були зареєстровані усі діти, які перебували в дитячих приймачах-розподільниках, а також ті, які були направлені в промисловість або сільське господарство, в дитячі установи або на патронат.

Одна із численних постанов НКВС УРСР від 20 листопада 1943 року «Про боротьбу із дитячою безпритульністю і бездоглядністю» окреслила коло завдань міліції у викоріненні цього негативного явища. До них відносились: вилучення з вулиць, залізничних станцій та інших місць безпритульних і бездоглядних дітей, направлення їх до спеціальних дитячих установ [3, арк.41]. Важливим заходом було також проведення роз'яснювальної роботи, агітації та пропаганди серед населення.

Значна увага приділялась попередженню злочинів серед неповнолітніх. Тисячі підлітків, що залишилися без батьків та рідних, попадали під вплив злочинного елементу, які схилили їх до скоєння злочинів. Органами внутрішніх справ було зареєстровано багато порушень, вчинених бездоглядними дітьми з вини їх батьків.

За архівними даними органами міліції УРСР на початок 1946 р. визначено коло найбільш поширених видів порушень серед бездоглядних дітей. Серед них: а) порушення громадського порядку – 58%; б) торгівля на вулицях і ринках – 21%; в) перебування на вулицях та інших громадських місцях пізніше встановленого часу – 17%; г) хуліганство – 3,2%; д) жебракування – 0,8%.

До найбільш неблагонадійних міст щодо зростання бездоглядності та безпритульності дітей відносилися такі міста, як Київ, Львів, Харків, Одеса, Сталіно (Донецьк).

По відношенню до батьків, які допускали бездоглядність дітей, органами міліції застосовувалися міри виховного та адміністративного впливу. Згідно з постановою РНК СРСР та ЦК ВКП(б) від 31 травня 1935 р. за бездоглядність дітей тільки протягом 1946 р. було оштрафовано батьків на суму 722 910 карбованців. За спонування дітей до жебракування, торгівлі на ринках та ін., притягнуто до кримінальної відповідальності 78 чоловік [4, арк.41].

Окрім порушень, безпритульними та бездоглядними підлітками у повоєнні роки було скоєно значну кількість злочинів. Так, в Рівненській

області за грудень 1945 р. притягнуто до кримінальної відповідальності за хуліганство та крадіжки – 113 підлітків [5, арк.1]. А в місті Дніпропетровську за друге півріччя значна кількість злочинів була скоєна малолітніми та неповнолітніми правопорушниками: вбивств – 5; пограбувань – 11; крадіжок – 134% випадків хуліганства – 18 тощо.

Значне зростання кількості правопорушень серед безпритульних та бездоглядних дітей вимагало активізації діяльності органів міліції та пошуків нових форм і методів роботи.

В основному заходи по вилученню безпритульних і бездоглядних дітей з вулиць, ринків та інших місць забезпечувались:

- а) повсякденною роботою дільничних уповноважених, постових міліціонерів, патрульних груп, бригад сприяння міліції;
- б) роботою дитячих кімнат, із залученням додаткових сил міліції, партійного, комсомольського та радянського активу;
- в) проведенням періодичних обходів, облав, масових операцій на ринках, парках в інших громадських місцях;
- г) встановленням спеціальних заслонів і постійно діючих бригад на підступах до міст, залізничних станцій і водних пристаней;
- д) повсякденною роботою комсомольських молодіжних бригад по нагляду за поведінкою дітей на вулицях, парках, кінотеатрах, ринках та в інших громадських місцях [8, арк.41].

Відповідно до Постанови РНК СРСР від 28 листопада 1944 р. «Про організацію трудових виховних колоній» для вирішення проблеми безпритульних і бездоглядних дітей перед органами міліції було поставлено завдання по створенню спеціальних дитячих установ [9, арк.12]. Наприклад, п'ять таких установ було відкрито у м.Харкові і по одній установі у містах Куп'янську та Ізюмі [10, арк.22]. Подібні заклади були відкриті у Вінницькій, Миколаївській, Ворошилоградській, Рівненській, Київській, Одеській областях. Всього в Україні на кінець 1946 р. було засновано трудових колоній на 1 700 місць [11, арк.46].

Завдяки здійсненню названих заходів з ліквідації дитячої безпритульності і бездоглядності деякою мірою було знижено рівень злочинності серед цієї категорії дітей. У 1950 р. в Україні кількість безпритульних дітей зменшилася наполовину, а бездоглядність майже зникла. У зв'язку з цим органам міліції було поставлено нове завдання, а саме посилити профілактику правопорушень серед підлітків і вдосконалити форми та методи виховної роботи з ними.

Сьогодні вимагає значних зусиль від державних органів, громадських формувань щодо ліквідації дитячої бездоглядності і підліткової злочинності. Розробляючи нові заходи, необхідно враховувати набутий досвід з боротьби з цим небезпечним явищем.

Список літератури:

1. Советская милиция: история и современность 1917-1987 / Под ред. А.В. Власова. М., 1987.
2. Вместе с армией и народом. Волгоград, 1970.
3. Архів головного інформаційного бюро УМВС України (надалі АГБ УМВС України). Ф.46. Оп.1. Спр. 67.
4. Центральний державний архів громадських об'єднань України (надалі ЦДАГОУ). Ф.1. Оп.23. Спр.3655.
5. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.23. Спр.3634.
6. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп. 23. Спр.3650.
7. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.23. Спр.3650.
8. ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.23. Спр.3655.
9. АГБ УМВС України. Ф.18. Оп.1. Спр.1.
10. АБ УМВС України у Харківській області. Ф.48. Оп.1. Спр.6.
11. АГБ УМВС України. Ф.41. Оп.1. Спр.10.

Надійшла до редколегії 20.09.2000

*В.В. Мурза, начальник управління
прокуратури Донецької обл.*

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ПРОКУРАТУРИ В УСРР

Революційні хвилі 1917-1920 рр. в Україні зміли практично всі державні інститути колишньої Російської імперії. Зникли разом з колишньою державою і її правоохоронні органи: політична і загальна поліція, митна служба, судова система. Припинила існування і дореволюційна прокуратура. Перемога більшовиків у тривалій, винятково жорсткій і кровопролитній громадянській війні (а для України вона мала й певні ознаки національно-визвольної, принаймні, за декларованими окремими сторонами цілями) поклала край і експериментам УНР першої та другої, а також Української Держави щодо формування власних, національних органів прокуратури.

Тон був заданий ще в листопаді 1917 р. відомим російським Декретом про суд №1 [1]. Основні положення цього акта повторювались в декреті Раднаркому УСРР від 14 лютого 1919 р. [2], де ст.1 скасовувала «... всі судові установи, що існували на території України до встановлення Радянської влади..., а також ... прокурорський нагляд ...» Наведений декрет закріплював прийняту Народним секретаріатом УНР (більшовицької¹) постанову від 4 січня 1918 р., коли уряд українських комуністів, ще не маючи ні контролю над більшою частиною території України, ні власного державного механізму, вже оголошував дореволюційні інститути, зокрема прокуратуру, ліквідованими [3].

Нагляд за законністю дії державних органів покладался на цілу низку різноманітних органів: виконкоми рад, Раду народних комісарів УСРР, Всеукраїнський ЦВК, наркомати радянської соціалістичної інспекції та робітничо-селянського контролю [4, с.138]. Особливу роль відігравали відділи юстиції, утворені при виконкомах місцевих рад [5, с.3]. Таким чином, від-

¹ Як відомо, в кінці 1917 – на початку 1918 рр. в Україні було дві Українські народні республіки: одна – національно-демократичного характеру, очолювана Центральною Радою і Генеральним секретаріатом, з центром у Києві, друга – більшовицько-ліквоєсерська, на чолі з ВУЦВК Рад та Народним секретаріатом і центром у Харкові.